

מכון שלום הרטמן

חנוכה מזמן נושאים רבים ומגוונים לדיון, ביניהן סוגיית הגבורה. בהקשר המיידני של חנוכה מדובר בגבורת המכבים שלחמו במרד החשמונאים במאה ה-2 לפנסה"נ בקרבות נגד היוונים ויכלו להם. עם זאת, מדובר גם בגבורה "אזרחית" של עם שלא נכנע לדרישות וללחצים לשנות את אורחות חייו. נראה כי חנוכה מזמן דיון בערך הגבורה ובביטוייה בחיינו.

מטרות השיעור:

1. לגעת בחנוכה דרך ערך הגבורה הבא לידי ביטוי בחג, ותוך כך להרחיב את המשמעות של חנוכה עבורנו.
2. לעורר שאלות ביחס למושג הגבורה ולהרחיב את משמעותו.
3. לבדוק האם יש משמעות לגבורה בימינו, מה משמעות הערך הזה בשבילנו.

מבנה השיעור:

1. הפעלת פתיחה: שתי הצעות לפתיחה.
2. הגדרה לגיבור.
3. לימוד מקורות בחברותות (בזוגות).
4. דיון במליאה בעקבות המקורות שנלמדו בחברותות.

מהלך השיעור

הצעה אחרת לפתיחה

מקרה 1

מקרה 2

מקרה 3

1. נבקש מהתלמידים לכתוב על נייר שם של מישהו/מישהי שהוא/היא גיבור/ה בעיניהם ולפרט בקצרה מדוע הדמות שבחרו נחשבת בעיניהם לגיבורה. (הדברים ירשמו בעילום שם)
2. התלמידים יעבירו את הפתקים למורה. המורה יעבור על הפתקים בזריזות ויקריא מספר פתקים.

להקריא לתלמידים 3 מקרים ולשאול אותם מי מהדמויות המתוארות נחשבת בעיניהם לגיבורה ומדוע.

ירון בן 13, הוא סובל ממחלה קשה שפוגעת באורח חייו ובאיכות חייו. ירון מודע למחלתו ועם זאת, בחר לנהל אורח חיים רגיל ככל שניתן לו. הוא מגיע לבית הספר מדי יום למעט בתקופות שבהן הוא מאושפז, מלא חיוניות ושמחת חיים, מקור עידוד לכל הסובבים אותו.

ליסמין היה מבחן במתמטיקה. היא למדה למבחן ימים רבים. כשהמורה חילקה את הטפסים חשכו עיניה, היא הבינה שאינה מסוגלת לענות על השאלות, למרות כל מה שהשקיעה. רונית חברתה סיימה לענות על הטופס שלה וענתה גם על זה של יסמין. למרות זאת, יסמין העדיפה להגיש את הטופס שלה הריק על פני הטופס המלא שהכינה לה רונית.

אלה ואיתן חזרו מהצופים בשעת לילה מאוחרת כשלפתע קרב אליהם בחור והחל להכות את איתן מכות נמרצות. אלה לא איבדה עשתונות הוציאה מתיקה ספריי, ריססה לתוך עיני הבחור. הבחור מופתע וצרוב עיניים עזב את איתן מלפיתתו.

3. ננסה להגדיר עם התלמידים מיהו גיבור ונראה שיש מספר הגדרות למושג.

גיבור - (1) חזק, רב כוח.
(2) חזק ברוחו, אמיץ. (מתוך מילון אבן שושן)
האם לתלמידים יש הגדרות נוספות?

4. נחלק לתלמידים דף מקורות (מצ"ב) העוסקים בגבורה ללימוד בזוגות או בקבוצות. נראה האם מהדף עולות הגדרות נוספות? אם אלו מהקטעים הם מזדהים? אלו מהקטעים מעוררים בעיניהם התנגדות?

5. נפתח את הדברים לדיון במליאה בעזרת השאלות שעל דף המקורות.

6. לבחורים באפשרות הפתיחה הראשונה ניתן לסיים בחזרה למשימת הפתיחה. אחרי שראינו תפיסות שונות של גבורה, איזה מקור מתאים ביותר לגיבור שבחרתם במשימת הפתיחה? לבחורים באפשרות הפתיחה השנייה ניתן לסיים בחזרה לתיאורי המקרים. אחרי שראינו תפיסות שונות של גבורה איזה מקור מתאים לכל מקרה?

בן זומא אומר: ... איזהו גיבור? הכובש את יצרו!
שנאמר "טוב ארך אפים [סבלני] מגיבור, ומושל [שולט]
ברוחו מלוכד עיר" (משלי טז, לב')..."

◀ מהי גבורה על פי בן זומא?

◀ מהי גבורה על פי המקור המקראי שמצטטת המשנה?

בן זומא אומר: ... איזהו גיבור שבגיבורים? זהו הכובש
את יצרו...
ויש אומרים: [גיבור הוא] מי שעושה שונאו אוהבו."

◀ מה ההבדל בין גבורה לפי בן זומא לגבורה לפי ה"יש אומרים"?

... וכי מה גבורה היא?
אדם רואה את חבירו על פי הבור ודחפו בבור, או רואה
את חבירו על ראש הגג ודחפו – זו גבורה היא!
אלא אימתי נקרא גיבור?
בשעה שחבירו בא ליפול לבור ואחזו בידו שלא יפול,
וכן מי שרואה חבירו נופל לבור מעלהו מן הבור.

◀ כיצד הביטוי גיבור על חלשים בא לידי ביטוי במקור זה?

◀ הביאו דוגמא למצב שבו החברה מעריכה את מי שהוא גיבור על חלשים.

◀ לגבי כל מקור – עם איזו תפיסה העולה ממנו אתם מסכימים וליאזו תפיסה אתם מתנגדים? מהי
גבורה על פי המקורות שלפניכם?

מקור זה לקוח מהמשנה במסכת אבות. שמעון בן זומא היה חכם שחי בארץ ישראל בתחילת המאה השנייה
לספירה. הוא מגדיר גיבור לא את מי שעולה על האחרים בכוחו, אלא דווקא את מי שיכול להכניע את
יצריו ודחפיו שלו ולשלוט בהם. לשם ביסוס עמדתו מצטט בן זומא פסוק מן המקרא (משלי טז, לב) לפיו
האדם הסבלני והמושל ביצריו עדיף על הגיבור ועל מי שעושה מעשי גבורה כגון כיבוש ערים.

מסכת אבות דרבי נתן מוסיפה הגדרה לגיבור, ולפיה הגיבור הוא מי שעושה את שונאו לאוהבו. הגיבור
על פי אדר"נ לא פועל רק פנימה לכיבוש יצריו ודחפיו אלא פועל גם כלפי חוץ ומוחל על כבודו או
כעסו ורגשותיו השליליים ביחס לזולתו ופועל כדי להפוך את השונא שלו לאוהב שלו. לשם כך הוא
נדרש לעשות שינוי הן בינו לבין עצמו והן בינו לבין זולתו.
יתר על כן, מעשי גבורה במשמעות הנפוצה של המילה מביאים פעמים הרבה לשנאה, שהרי האדם
גובר על זולתו וכובשו או מכניעו. במקור שלפנינו הגבורה היא לעשות פעולה הפוכה.

מדרש תהילים נותן שתי דוגמאות, האחת ביקורתית ביחס לגיבור והשנייה מבקשת להגדיר את הגיבור.
הגיבור הוא חזק, יש לו כוח, ומבחינה זו הוא מעל חבריו. אך כיצד נוכל לדעת שמדובר בגיבור אמיתי? על
פי התנהגותו המוסרית כלפי זולתו. הגיבור האמיתי יציל את חברו, ידאג לו, גם אם אותו חבר מעכב בעדו.

1. משנה מסכת אבות פרק
ד משנה א:

נקודות לדיון

2. מסכתות קטנות, מסכת
אבות דרבי נתן, נוסחא א,
פרק כג:

נקודות לדיון

3. מדרש תהלים, מזמור נב

נקודות לדיון

הרחבה על דף המקורות:
1. משנה מסכת אבות פרק
ד משנה א:

2. מסכתות קטנות, מסכת
אבות דרבי נתן, נוסחא א,
פרק כג:

3. מדרש תהלים, מזמור נב